

»IZGUBLJENA PRIČUJOČNOST«

O vlogi trenutka v *Biti in času*

5

Kot fundamentalni ontološki karakterji tubiti ali, kar meni isto, kot trije konstitutivni momenti skrbi kot celostne biti te tubiti so se, kot vemo, v miselni poti *Biti in časa* izpostavili eksistencialnost, *Existenzialität*, faktičnost, *Faktizität*, in zapadanje, *Verfallensein*.¹ Eksistencialnost se načelno navezuje na »eksistencialijo« razumevanja, fakticiteta na počutje, *Befindlichkeit*. S čim pa se veže zapadanje? V kateri »eksistencialiji« se primarno kaže? Odgovor morda najprej dobimo, če si ogledamo *neločljivo notranjo enotnost* teh treh konstitutivnih momentov skrbi:

»Sleherno razumevanje ima svoje razpoloženje. Sleherno počutje je razumevajočno. Počutno razumevanje ima karakter zapadanja. Zapadajočno razpoloženo razumevanje se glede svoje razumljivosti artikulira v govoru.«²

¹ *Sein und Zeit*, str. 191, 350; *Bit in čas*, Slovenska Matica 1997, 41. §. 264. str., točka d) 68. §., 474. str.

² »Jedes Verstehen hat seine Stimmung. Jede Befindlichkeit ist verstehend. Das befindliche Verstehen hat den Charakter des Verfallens. Das verfallend gestimmte Verstehen artikuliert sich bezüglich seiner Verständlichkeit in der Rede.« SuZ, 335. str., Bič, 68. §, str. 455–456.

Dejansko Heidegger v *Biti in času* – kadar gre za celoto strukturnih momentov skrbi – pogosteje uporablja »govor, *Rede*« namesto zapadanja. Tako, na primer, na naslednjem pomembnem mestu: »*Govor je eksistencialno enakoizvoren s počutjem in razumevanjem.*«³ Dovolj nenavadno. Mar govor sicer ni skoraj praviloma določen kot »*eksistencialno-ontološki fundament jezika*«?⁴ Kako moramo potemtakem razumeti sovisje tega fundamenta govornice z zapadanjem?

Zdi se, da je popolnoma neizpolnjiva želja, da bi na to vprašanje *neposredno odgovorili* tu, na začetku. Zato bomo najprej poskusili poklicati na pomoč neko drugo Heideggrovo besedno zvezo, ki pojasnjuje, da ima tretji konstitutivni moment skrbi, ki nas zanima, namreč zapadanje, svoj primarni eksistencialni smisel v *pričujočnosti, Gegenwart*.⁵ Govor kot eksistencialno-ontološki fundament govornice in kot tretji konstitutivni moment celostne strukture skrbi, kar pomeni biti tubiti, mora torej nekako biti najtesneje povezan s *pričujočnostjo*, še več, z njo mora biti v nekakšni enotnosti. Kako naj to razumemo?

6

Da bi na to vprašanje lahko dogovorili, se moramo ponovno spoprijeti s težavnimi in zamotanimi Heideggrovimi prikazi *časovnosti* kot »ontološkega smisla skrbi.«⁶ Prek teh prikazov se je samozasnavljanje, ki temelji v prihodnosti, »zavoljo sebe samega«⁷ izpostavilo kot bistveni karakter eksistencialnosti; glede na to je prihodnost primarni smisel te eksistencialnosti.⁸ Primarni eksistencialni smisel faktičnosti smo, po drugi strani, našli v bivšosti.⁹ Ko poskušamo glede na to najti primarni smisel zapadanja, očitno

³ »*Die Rede ist mit Befindlichkeit und Verstehen existenzial gleichursprünglich.*« SuZ, 161. str., Bič, 34. §, 225. str.

⁴ »*Das existenzial-ontologische Fundament der Sprache ist die Rede.*« SuZ, 160. str., Bič, 225. str.

⁵ SuZ, 346. str., Bič, 68. §. c), 469. str.

⁶ »(...) ontologischer Sinn der Sorge (...)«

⁷ »Umwillen seiner selbst«.

⁸ SuZ, 327. str., Bič, 65. §, str. 445–446.: »V prihodnosti temelječe zasnavljanje sebe glede na »zavoljo sebe samega« je bistveni karakter eksistencialnosti. Njen primarni smisel je prihodnost.«

⁹ SuZ, 328. str., Bič, 446. str.: »Primarni eksistencialni smisel faktičnosti se nahaja v bivšosti.«

zadenemo ob velike težave. Pričujočnosti namreč ni mogoče, čeprav se na prvi pogled zdi samoumevno, preprosto določiti kot njen smisel. Heidegger ugotavlja:

»Nasprotno pa taka naznaka manjka za tretji konsitutivni moment skrbi: zapadajočo bit pri ... To ne pomeni, da zapadanje tudi ne temelji v časovnosti, temveč naznačuje, da *upričujočevanje*, v katerem *primarno* temelji *zapadanje* priskrbljenemu priročnemu in navzočemu, ostaja *uklenjeno* v modus izvirne časovnosti, v prihodnost in bivšost.«¹⁰

Iz tega lahko uvidimo, kako je v celoti *Biti in časa pričujočnosti* [Gegenwart] dodeljena posebna, scela odlikovana vloga. Le v pričujočnosti namreč ni mogoče, da bi enoznačno in določno ločevali med samolastnimi in nesamolastnimi »modusi«. Kar zadeva drugi dve dimenziji, se razlika med *sčakovanjem*¹¹ [Gewärtigen] kot nesamolastno prihodnostjo in predhajanjem [Vorlaufen] kot samolastno prihodnostjo do neke mere zjasni sama od sebe, prav tako kot razlika med pozabljenostjo [Vergessenheit] kot nesamolastno bivšostjo, in ponovitvijo [Wiederholung] kot samolastno bivšostjo. Po drugi strani pa ostaja linija notranjega bistvenega ločevanja med samolastno in nesamolastno pričujočnostjo nejasna, kar se je ravno kar pokazalo v omenjeni besedni zvezi, da namreč pričujočnost v modusu izvirne časovnosti ostaja »uklenjena v prihodnost in bivšost.«¹²

Je to začasno treba tolmačiti tako, da izvirna časovnost *kot taka* sploh ne izskoči in se ne kaže, da je kot take tako rekoč sploh *ni* tu? Dejansko tako smer tolmačenja potrdi sam Heidegger:

»Razumevanje primarno temelji v časovnosti (predhajanje oz. sčakovanje). Počutje se primarno časi v bivšosti (ponovitev oz. pozabljenost).

¹⁰ »Dagegen fehlt eine solche Anzeige für das dritte konstitutive Moment der Sorge: das verfallende Sein-bei ... Das soll nicht bedeuten, daß Verfallen gründe nicht auch in der Zeitlichkeit, sondern andeuten, daß das *Gegenwärtigen*, in dem das *Verfallen* an das besorgte Zuhandene und Vorhandene *primär* gründet, im Modus des ursprünglichen Zeitlichkeit *eingeschlossen* bleibt in Zukunft und Gewesenheit.« SuZ, 328. str., Bič, 446. str.

¹¹ Prim. Bič, 67. §. točko a, 458. str. in tudi SSKJ, IV, 604. str.

¹² »*eingeschlossen* bleibt in Zukunft und Gewesenheit.«

Zapadanje je časovno primarno zakoreninjeno v pričujočnosti (upričujočevanje oz. trenutek). Obenem pa je razumevanje vselej »bivšostna« pričujočnost. Prav tako se počutje časi kot »upričujočevalna« prihodnost. Enako pričujočnost »izskakuje« iz bivše prihodnosti oz. jo ta drži.¹³

Nekakšna razlika med samolastno in nesamolastno pričujočnostjo pa je tu do neke mere vendarle prišla na plan. Nesamolastna pričujočnost, v kateri potem temelji zapadanje, je tu, po eni strani, označena kot »upričujočevanje« [Gegenwärtigen] ali pa tudi, po drugi, kot taka pričujočnost, ki »izskakuje«. Samolastna pričujočnost, ta, ki »ostaja uklenjena« v prihodnost in bivšost in ki jo, kar pove isto, »vzdržuje bivšujoča prihodnost« – je tu imenovana »trenutek, *Augenblick*«. To določilo v *Biti in času* ves čas ostaja merodajno, tako tudi npr. v ugotovitvi: »To v samolastni časnostni držano, zatoorej *samolastno pričujočnost*, imenujeno *trenutek*.«¹⁴

Vse odločujočo sredino *Biti in časa* najdemo torej v določilih pričujočnosti in potem še globlje, v določilih trenutka.¹⁵ Prav zato bomo naše raziskovanje usmerili v to, da razpoznamo *bistveni temelj obrata od trenutka k upričujočevanju*, kar pomeni, od samolastne pričujočnosti k nesamolastni, s tem pa tudi od izvirne časovnosti k vulgarni, vsakdanji. Če naj se izrazim drugače, naše vprašanje meri na poreklo zapadanja kot takega.

Sicer se zdi tako vprašanje popolnoma neustrezno glede na načelno inten-

¹³ »Das Verstehen gründet primär in der Zukunft (Vorlaufen bzw. Gewärtigen). Die Befindlichkeit zeitigt sich primär in der Gewesenheit (Wiederholung bzw. Vergessenheit). Das Verfallen ist zeitlich primär in der Gegenwart (Gegenwärtigen bzw. Augenblick) verwurzelt. Gleichwohl ist das Verstehen je »gewesende« Gegenwart. Gleichwohl zeitigt sich die Befindlichkeit als »gegenwärtigende« Zukunft. Gleichwohl »entspringt« die Gegenwart aus, bzw. ist gehalten von einer gewesenden Zukunft.« SuZ, 350. str. Prim. Bič, 68. §, 474. str.

¹⁴ »Die in der eigentlichen Zeitlichkeit gehaltene, mithin *eigentliche Gegenwart* nennen wir den *Augenblick*.« SuZ, 338. str., Bič, 68. §, a), 459. str.

¹⁵ Koliko je ravno trenutek ta, ki je v obravnava »temporalnosti«, ki se jih je Heidegger večkrat lotil po *Biti in času*, v sami sredi njegovih premislekov, sem poskušal pokazati drugje: *Heideggrov nauk o temporalnosti bitka i problem »okreta«*. V: Damir Barbarić, *Sputa mišljenja*, Zagreb 1997, str. 283–302. Prim. tudi F. Dastur, *La Constitution Extatique–Horizontale de la Temporalité chez Heidegger*, Heidegger Studies 2/1986, str. 97–109 in D. Köhler, *Martin Heidegger, Die Schematisierung des Seinssines als Thematik des dritten Abschnittes von »Sein und Zeit«*, Bonn 1993.

cijo Heideggra samega. Zdi se, da ima Heidegger zapadanje tako rekoč za »večno«, nikoli nastalo in nikoli odpravljivo temeljno konstelacijo biti tubiti. Vedno znova namreč poudarja, da »tubit, *dokler* je, kar je, ostaja v metu in je potegnjena v vrtinec nesamolastnosti >se<-ja«,¹⁶ da »*samolastna* eksistenca ni nič, kar bi lebdele nad zapadajočo vsakdanjostjo, temveč je eksistencialno le neko modificirano zajetje le-te«,¹⁷ da je »bit-v-svetu venomer že zapadla«,¹⁸ da »tudi sklep ostaja napoten na >se< in njegov svet«,¹⁹ da se »tudi samolastna eksistenca tubiti vzdržuje v takem priskrbovanju (kar pomeni, biti pri tem, kar spada k vsakodnevnim potrebam).«²⁰ Nasploh njegova »eksisitencialno-ontološka interpretacija« – kot »ontologija tubiti« – ne želi dajati »ontičnih izjav o pokvarjenosti človeške narave«. ²¹ To je v Biti in času kot izrecno odklonilno prepuščeno veri in svetovnemu nazoru.²²

¹⁶ »... das Dasein, *solange* es ist, was es ist, im Wurf bleibt und in die Uneigentlichkeit des Man hinengewirbelt wird.« SuZ, 179. str., Bič, 38. §, str. 248–249.

¹⁷ »...die *eigentliche* Existenz nichts (ist), was über der verfallenden Alltäglichkeit schwebt, sondern (ist) existenzial nur ein modifiziertes Ergreifen dieser.« SuZ, *ibid.* Bič, 249. str.

¹⁸ »Das In-der-Welt-sein immer schon verfallen (ist)«. SuZ, 181. str., Bič, 39. §., 251. str.

¹⁹ »...auch der Entschluß auf das Man und seine Welt angewiesen bleibt.« SuZ, 299. str. Bič, 60. §, str. 407–408.

²⁰ »...auch die *eigentliche* Existenz des Daseins in solchem Besorgen (sc. dem Sein bei dem, was zum alltäglichem Bedarf gehört) hält.« SuZ, 352. str., Bič, 69. §, a), 477. str.

²¹ »Ontologie des Daseins...keine ontische Aussage... über die Verderbnis der menschlicher Natur...«

²² SuZ, 179. str., Bič, 38. §., str. 249–250. Stavek se sicer v celoti glasi: »Eksistencialno-ontološka interpretacija zato tudi ne daje ontične izjave o »pokvarjenosti človeške narave«, ne zato, ker manjkajo potrebna dokazna sredstva, ampak zato, ker je njena problematika *pred* sleherni izjavo o pokvarjenosti in nepokvarjenosti. Zapadanje je ontološki problem gibanja.« Prim. tudi opombo na 306. str. SuZ, oz. Bič, 62. §., 418. str.: »Krivdnost, ki izvirno pripada bitnemu ustroju tubiti, moramo dobro ločevati od teološko razumetega *status corruptionis*. Teologija lahko v eksistencialno določeni krivdnosti najde ontološki pogoj svoje faktične možnosti. V idejo tega status vključena krivda je faktična pregrešitev čisto svoje vrste. Ima svoje lastno izpričanje, ki načelno ostaja zaprto sleherni filozofski skušnji. Eksistencialna analiza krivdnosti ničesar ne dokazuje niti za niti *proti* možnosti greha. Strogo vzeto ne moremo reči, da ontologija tubiti, kolikor ontologija kot filozofsko vpraševanje načelno o grehu ničesar ne »ve«, tako možnost *iz sebe* sploh pušča odprto.« – Že v predavanjih *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, iz 1925. leta, ki jih verjetno moramo imeti za predhodni zasnutek *Biti in časa*, Heidegger pri tem zelo vztraja, zelo emfatično. Ko tam izpelje »fundamentalne strukture tubiti iz horizonta zapadlosti«, se čuti obvezanega, da k njim poda to pripombo: »Moramo upoštevati, da ta ekspikacija tubitnih struktur nima ničesar skupnega s kako pokvarjenostjo človeške narave

Zato je, mimogrede rečeno, Heideggrova ostra odklonilna drža do vsake zgolj antropološke in še zlasti »eksistencialistične« interpretacije *Biti in časa* iz njegove temeljne filozofske intencije popolnoma upravičena in opravičljiva.

Po drugi strani pa moram na tem mestu spomniti na to, da prav, če sledimo merodajnim Heideggrovim vpogledom iz okrožja časa in časovnosti – kar pa pomeni, če sledimo bistvenemu področju, ki ga je filozofsko šele razprl in ga naredil mišljenju dostopnega prav v *Biti in času* – ne moremo govoriti o nobenem v sebi končanem [fertigen] in preprosto »obstoječem« »bivajočem«. Kakor poudari sam Heidegger: »Časovnost sploh »ni« nekaj bivačega. Ne biva, temveč »se časi«, ²³ je »izvorni 'zunaj-sebe' po in za samega sebe«. ²⁴ Zato je zelo vprašljivo, ali nekaj takega, kot je »ontologija«, lahko odpre samolastni dostop k času in časovnosti, ²⁵ še zlasti, če s Heideggrom vztrajamo pri tem, da je treba tudi pojem trenutka razumeti v »aktivnem smislu kot ekstazo«. ²⁶ Ta aktivni, dinamični smisel se med drugim popolnoma jasno pokaže v izrazu »upričujočevanje« [Gegenwärtigen], če ga rabimo, na primer, za natančno označitev zapadle, nesamolastne priujočnosti.

ali s teorijo o izvirnem grehu. Kar tu predstavljamo, je čisto opazovanje struktur, ki so pred takšnimi, omenjenimi, pogledi. Zato ga je treba strogo ločiti od kakega teološkega gledanja. Mogoče pa je, morda celo nujno, da se te strukture spet pojavijo v neki teološki antropologiji, kako, pa ne morem presojati jaz. Te zadeve prav malo razumem, četudi teologijo samo sicer poznam. Od tod je še dolga pot do razumevanja. – Ker to analizo vedno narobe razumejo, poudarjam: ne predavam kake skrite teologije. Teologija s tem načelno nima nič opraviti.« (HGA, 20. zv., 301. str.)

²³ »Die Zeitlichkeit ist überhaupt kein Seiendes. Sie ist nicht, sondern zeitigt sich.« SuZ, 328. str., Bič, 65. §., 447. str.

²⁴ »Zeitlichkeit ist das ursprüngliche 'Außer-sich' an und für sich selbst.« SuZ, 329. str., Bič, 447. str.

²⁵ Načelno vprašljivost celotne izvorne fundamentalno-ontološke in transcendentalno-horizontalne Heideggrove namere in njene notranje neustreznosti zadevi, ki je v *Biti in času* dejansko izbornjena in ki je Heidegger v letih po objavi tega dela postopoma privedla do t. i. obrata, so interpreti v tem času vesplošno priznali. Prim. ne nazadnje temeljito in prepričljivo predstavitev te problematike pri R. Turnherju, *Wandlungen der Seinsfrage. Zur Krisis im Denken Heideggers nach »Sein und Zeit«*, Tübingen 1997. – Poglavitna namera mojega razmisleka je ravno v sami strukturi *Biti in časa* razgaliti notranje filozofske razloge nujnosti omenjenega »obrata«.

²⁶ »... im aktiven Sinne als Extaze«, SuZ, 338. str., Bič, 68. §., a), 459. str.

Tu torej ne gre za nekaj bivajočega, temveč pravzaprav – kot je to popolnoma jasno proti koncu *Biti in časa* – za »uganko *biti* in [...] *gibanja*«, ²⁷ za »ontološko uganko gibanosti dogajanja sploh«. ²⁸ In prav na sledi te uganke se giblje tudi naše raziskovanje. Zato se naše vprašanje še naprej usmerja predvsem na to, da razpoznamo, *kako* in *zakaj* trenutek *postane* upričujočevanje, ali, če naj to povemo drugače, da uzremo, iz česa sestoji tisto bistveno *dogajanja*, (vz)gibanost *zapadanja samega*. Zapadanje je za Heideggro, kar seveda ne smemo pozabiti, predvsem »ontološki *pojem gibanja*«. ²⁹

Tu izhajamo iz ugotovitve, da je tudi ime »pričujočnost« [Gegenwart] komajda ustrezno in prikladno pravemu bistvu »trenutka«. Povedali smo že, da je trenutek kot tak »uklenjen« [eingeschlossen] in »vzdrževan« [gehalten] v bivšujoči prihodnosti in zato sam, paradoksalno, ni »pričujoč«. Njegova načelna *drugačnost* od vsakega in slednjega upričujočevanja je ravno v tem, da je to upričujočevanje v razliki do trenutka vedno »nevzdrževano« [ungehalten]. Kaj pa tu pomenita »vzdrževan« in »nevzdrževan«?*

Najprej spomnimo na to, da se da trenutek zadostno misliti le v sovisju s tesnobo, predhajanjem, odločitvijo in ponovitvijo, šele iz tega celostnega, v sebi do neke mere sklenjenega sovisja. Tesnoba je »temeljno počuje tubiti«, ¹ kot vemo, gre za *tisto* razpoloženje, ki »tubit prinaša nazaj iz njenega zapadajočega ponikanja v svetu« ³⁰ in jo spravlja v nedomačnost njene uposamljene, neprestopljive zasnovanosti v smrt. Kaj pa je smrt sama, če naj je, po Heideggro, ne bi razumeli kot golo odmrtnje in mehanično predstavljeni konec eksistence, ampak kot »*bit proti smrti*« [Sein zum Tode] ³¹ in kot »način, kako smo« [eine Weise zu sein]? ³²

11

²⁷ »...das Rätsel des Seins und [...] der Bewegung« SuZ, 392. str., Bič, 75. §., 529. str.

²⁸ »...das ontologische Rätsel der Bewegtheit des Geschehens überhaupt.« SuZ, 389. str., Bič, 526. str.

²⁹ »... ontologischer Bewegungsbegriff«, SuZ, 180. str., Bič, 38. §., 250. str.

* »Was heißt aber hier 'gehalten' und 'ungehalten'?

¹ »Grundbefindlichkeit des Daseins.«

³⁰ »... das Dasein aus seinem verfallenden Aufgehen in der ['Welt'] zurückholt.« SuZ, 189. str., prim. Bič, 40. §, 261. str.

³¹ SuZ, 234. str., Bič, 45. §, 320. str.

³² SuZ, 245. str. Prim. Bič, 48. §, 335. str.

»Smrt je bitna možnost, ki jo mora tubit vselej sama prevzeti. S smrtjo si tubit sama stoji pred seboj v svoji *najlastnejši* zmožnosti biti. V tej možnosti gre tubiti za njeno bit-v-svetu sploh. Njena smrt je možnost ne-več-moči-biti-tu. Ako si tubit kot ta možnost same sebe stoji pred seboj, tedaj je *povsem* napotena na svojo najlastnejšo zmožnost biti. Ko si tako stoji pred seboj, so tubiti zrahljani vsi odnosi do druge tubiti. Ta najlastnejša, brezodnosna možnost je hkrati najskrajnejša. Kot zmožnost biti tubit ne more preseči možnosti smrti. Smrt je možnost popolne tubitne nemožnosti. Tako se *smrt* odkriva kot *najlastnejša, neodnosna, nepresegljiva možnost*.«³³

To, kar je za smrt bistveno, je torej popolna neodločenost njenega >kdaj<, namreč to, da je mogoča *vsak trenutek*, v čemer je tudi njen najlastnejši možnostni karakter.³⁴

Ko tubit popade tesnoba, tubit sicer predhaja v smrt kot v svojo najlastnejšo, odlikovano, nepresegljivo možnost, v »skrajno možnost, da samo sebe opusti.«³⁵ To predhajanje [Vorlaufen] se najprej kaže kot prihajanje-v-bližino, približevanje, je pa ravno nasprotje tega:

»Vendar pa to bližanje ne tendira k oskrbujočemu pripravljanju razpoložljivosti dejanskega, temveč v razumevajočem približevanju možnosti mož-

³³ »Der Tod ist eine Seinsmöglichkeit, die je das Dasein selbst zu übernehmen hat. Mit dem Tod steht sich das Dasein selbst in seinem *eigensten* Seinkönnen bevor. In dieser Möglichkeit geht es dem Dasein um sein In-der-Welt-sein schlechthin. Sein Tod ist die Möglichkeit des Nicht-mehr-dasein-könnens. Wenn das Dasein als diese Möglichkeit seiner selbst sich bevorsteht, ist es *völlig* auf sein eigenstes Seinkönnen verwiesen. So sich hervorstehend sind in ihm alle Bezüge zu anderem Dasein gelöst. Diese eigenste, unbezügliche Möglichkeit ist zugleich die äußerste. Als Seinkönnen vermag das Dasein die Möglichkeit des Todes nicht zu überholen. Der Tod ist die Möglichkeit der schlechthinigen Daseinsunmöglichkeit. So enthüllt sich der Tod als die *eigenste, unüberholbare Möglichkeit*.« SuZ, 250. str., Bič, 50. §, 342. str.

³⁴ »... Die Verdeckung der Unbestimmtheit trifft aber die Gewißheit mit. So verhüllt sich der eigenste Möglichkeitscharakter des Todes: gewiß und dabei unbestimmt, das heißt jeden Augenblick möglich.« SuZ, 258. str., Bič, 52. §, 352. str.: »Zakrivanje nedoločenosti pa obenem zadeva gotovost. Tako se zakriva najlastnejši možnostni karakter smrti: da je gotova in pri tem nedoločena, se pravi, vsak trenutek možna.«

³⁵ »...die äußerste Möglichkeit der Existenz, sich selbst aufzuheben.« SuZ, 264. str., Bič, 53. §, 360. str.

nega le-to samo 'povečuje'. Najbližja bližina biti k smrti kot možnost je nečemu dejanskemu tako daleč, kolikor je le mogoče. Čim bolj nezakrito je ta možnost razumljena, toliko čisteje razumevanje prodira v možnost kot možnost nemožnosti eksistence sploh. Smrt kot možnost ne daje tubiti ničesar, kar bi bilo treba 'udejanjiti', in ničesar, kar bi tubit sama mogla biti kot dejanska. Smrt je možnost nemožnosti vsakršnega zadržanja do ..., nemožnosti vsakršnega eksistiranja. V izteku naprej v to možnost ta možnost postaja 'vedno večja'; kar pomeni, da se odkriva kot takšna, ki sploh nima mere, da ne pozna več ali manj, temveč pomeni možnost brezmejne nemožnosti eksistence. Po svojem bistvu ta možnost ne nudi nobene opore, da bi tubit nekaj napeto pričakovala, da bi si 'naslikala' možno dejanskost in ob tem pozabila možnost. Bit proti smrti kot iztek naprej v možnost to možnost šele omogoča in jo kot takšno sprošča.«³⁶

Možnostni karakter smrti je, kot smo pravkar povedali, da je mogoča v vsakem trenutku, se pravi v tem, da je tubiti vsak trenutek mogoče, da je ni več tu. Emfatične rabe izraza »trenutek« na tem mestu, ko se razstira bit proti smrti, ne smemo spregledati. Pa tudi ne njegove notranje ustreznosti enakopomenski rabi pri poznejši, pravzaprav tematski obravnavi časovnosti same.

13

Tam je namreč, kot smo že slišali, govor o pričujočnosti, »vzdrževani« v trenutku. Spraševali smo se že o tem, kaj naj ta *vzdrževanost* [Gehaltensein] pravzaprav pomeni. Odgovor je, kot se zdi, izgovorjen v Heideggrovih besedah, ki smo jih ravnokar omenili. Smrt kot brezmejna nemožnost eksi-

³⁶ »Diese Näherung tendiert jedoch nicht auf ein besorgendes Verfügbarmachen eines Wirklichen, sondern im verstehenden Näherkommen wird die Möglichkeit des Möglichen nur 'größer'. Die nächste Nähe des Seins zum Tode als Möglichkeit ist einem Wirklichen so fern als möglich. Je unverhüllter diese Möglichkeit verstanden wird, um so reiner dringt das Verstehen vor in die Möglichkeit als die der Unmöglichkeit der Existenz überhaupt. Der Tod als Möglichkeit gibt dem Dasein nichts zu 'Verwirklichendes' und nichts, was es als Wirkliches selbst sein könnte. Es ist die Möglichkeit der Unmöglichkeit jeglichen Verhalten zu ..., jedes Existierens. Im Vorlaufen in diese Möglichkeit wird sie 'immer größer', das heißt sie enthüllt sich als solche, die überhaupt kein Maß, kein mehr oder minder kennt, sondern die Möglichkeit der maßlosen Unmöglichkeit der Existenz bedeutet. Ihrem Wesen nach bietet diese Möglichkeit keinen Anhalt, um auf etwas gespannt zu sein, das mögliche Wirkliche sich 'auszumalen' und darob die Möglichkeit zu vergessen. Das Sein zum Tode als Vorlaufen in die Möglichkeit ermöglicht allererst diese Möglichkeit und macht sie als solche frei.« SuZ, 262. str. Bič, 53. §, str. 357–358.

stence ne ponuja nobene opore, da bi kaj napeto pričakovali [auf etwas gespannt zu sein], da bi kaj dejanskega postavili na mesto čiste nemožnosti in da bi tisto možno s tem oropali odlikovane nepremostljive možnosti. V počutju tesnobe »je tubit popolnoma zvedena nazaj na svojo golo nedomačnost ter od nje obvezeta«. ³⁷ In prav ta obvezetost tubiti, ki se drži same sebe, tvori to »držanje« [Gehaltenheit] trenutka. Spraševali smo po tem, kako naj to pojasnimo. Tudi sam Heidegger izrecno pravi, da je »pričujočnost tesnobe *obdržana* v spravljanju sebe nazaj na najlastnejšo vrženost«. ³⁸

To, kar tesnobo pravzaprav »stesni« in pred čimer je tubit groza [unheimlich], ni nič določenega, kar lahko pride od kdove kod. V grozi, nedomačnosti »se najprej izraža svojevrstna nedoločnost tega, pri čemer se tubit počuti tesnobno: nič in nikjer«. ³⁹ Priskrbujoče sčakovanje, ta nesamolastna, zapadajoča prihodnost tu ne najde »ničesar, iz česar bi se [sčakovanje] lahko razumelo, sega v nič sveta«. ⁴⁰ Ta >pred čimer< tesnobe se ne more približati, torej ga ne zmoremo zgolj pričakovati. *Vedno je že tu.* Je namreč ta bititu kot možnost kot taka, vendar v svoji nenehni možnosti, da v *vsakem trenutku* lahko ni več tu. To, kar v tesnobi grozi, se »zato tudi ne more približati iz določene smeri znotraj bližine, je že 'tu' – in vendar nikjer, je tako blizu, da utesnjuje in jemlje sapo – in vendar ni nikjer«. ⁴¹

Pričujočnost, ki je »vzdrževana« v tesnobi, torej pomeni *pričujočnost*, ki to v resnici nikoli ne postane, ki ne upričujoči nič določenega in ničesar, tudi sebe ne, ne dela za »dejansko« in sploh za bivajoče. Da je »pričujočnost« vzdrževana v »trenutku«, ne pomeni nič drugega kot to, da se je sama *do neke mere* izgubila.

³⁷ »... ist das Dasein völlig auf seine nackte Unheimlichkeit zurückgenommen und von ihr benommen.« SuZ, 344. str., Bič, 68. §, b), 467. str.

³⁸ »... die Gegenwart der Angst im Zurückbringen auf die eigenste Geworfenheit gehalten ist.« SuZ, 344. str., Bič, 68. §, b, 466. str.

³⁹ »... kommt zunächst die eigentümliche Unbestimmtheit dessen, wobei sich das Dasein in der Angst befindet, zum Ausdruck: das Nichts und Nirgends.« SuZ, 188. str., Bič, 40. §, 261. str.

⁴⁰ »... nichts, woraus es sich verstehen könnte, es greift ins Nichts der Welt,« SuZ, 343. str., prim. Bič, 68. §, b), str. 465 in str. 463.

⁴¹ »... kann sich deshalb auch nicht aus einer bestimmten Richtung her innerhalb der Nähe nähern; es ist schon 'da' – und doch nirgends, es ist so nah, daß es beengt und einem dem Atem verschlägt – und doch nirgends.« SuZ, 186. str., Bič, 40. §. 258. str.

In prav ta »izgubljena pričujočnost«⁴² se zdi poslednja in najgloblja točka celotne miselne zgradbe *Biti in časa*. Gre za tisto ločnico, kjer se poti samolastnosti tubiti na eni strani in nesamolastnosti, oz. zapadlosti na drugi dokončno ločita. Tukaj bomo zasledovali zgolj pot *zapadanja*, in sicer kar se da kratko.

V izhodišču te poti se tesnoba notranje spremeni v goli *strah*, ki se ga nenadoma izgubljena pričujočnost »boječna boji, da mu tako šele zares zapade«.⁴³ Kako tubit zapade izgubljeni pričujočnosti, ki se je boji? Smo že videli: s tem, da jo ravno oropa najlastnejše, odlikovane možnosti smrti njenega možnostnega karakterja, namreč tega, da je ta možnost popolnoma nedoločena in zato lahko v *vsakem trenutku* onemogoči eksistenco:

»Tako >se< zakriva samosvojost gotovosti smrti, to, da je *vsak trenutek možna*. Z gotovostjo smrti gre skupaj *nedoločenost njenega kdaj*. Nedoločenosti se vsakodnevna bit proti smrti umika s tem, da ji podeljuje določenost. Ampak takšno določanje ne more pomeniti, da lahko izračunamo, kdaj pride preminutje. Tubit rajši beži pred takšno določenostjo. Nedoločenost gotove smrti si vsakodnevno oskrbovanje določa na tak način, da pred njo potiska pregledne nujnosti in možnosti najbližjega vsakdana.«⁴⁴

15

Iz strahu, to pomeni iz strahu pred smrtjo, ki je izšel iz prestrašenega izmikanja in umikanja pred nedoločenostjo lastne eksistence, ki se zdi scela nevzdržna, [iz strahu] pred v sebi trepetajočo in ginevajočo možnostjo, ki grozi, da bo vsak trenutek prešla v nemožnost, nastane in »izskakuje« nesamolastna prihodnost kot *sčakovanje*, *Gewärtigen* – ali kot – če to izvedemo še naprej – kot *pričakovanje*, *Erwarten*:

⁴² »verlorene Gegenwart«, SuZ, 345. str., Bič, 68. §, 468. str.

⁴³ »... furchtsam befürchtet, um ihr so recht zu verfallen.« *Ibid.*

⁴⁴ »So verdeckt das Man das Eigentümliche der Gewißheit des Todes, daß er jeden Augenblick möglich ist. Mit der Gewißheit des Todes geht die Unbestimmtheit seines Wann zusammen. Ihr weicht das alltägliche Sein zum Tode dadurch aus, daß es ihr Bestimmtheit verleiht. Solches Bestimmen kann aber nicht bedeuten, das Wann des Eintreffens des Ablebens zu berechnen. Das Dasein flieht eher vor solcher Bestimmtheit. Die Unbestimmtheit des gewissen Todes bestimmt sich das alltägliche Besorgen dergestalt, daß es vor sie die übersehbaren Dringlichkeiten und Möglichkeit des Nächsten Alltags schiebt.« SuZ, 258. str., Bič, 52. §, 352. str.

»Vsako pričakovanje razume in 'ima' svoje možno glede na to, ali in kdaj in kakor pač bo dejansko navzoče. Pričakovanje ni samo priložnostni pogled proč od možnega na njegovo možno uresničitev, temveč je bistveno neko *čakanje na to*. Tudi v pričakovanju je odskok od možnega ter vstopanje v dejansko, za kar pričakovano pričakujemo. Iz dejanskega in glede nanj nekaj možnega v skladu s pričakovanjem vpotegnemo v dejanskost.«⁴⁵

Tu se mi zdi najbolj pomembno, da postanemo pozorni na to, da *premena tesnobe v strah* – torej ni nič drugega kot »v 'svet' zapadla, nesamolastna in sama sebi kot taka skrita tesnoba.«⁴⁶ – Ali, če naj to povemo z drugimi besedami, prestrašeni pobeg pred nedoločnostjo smrti, s tem povezana odprava in izničenje možnostnega karakterja najlastnejše, odlikovane in nepremostljive bitne zmožnosti je izvirno »zgolj« *dogajanje v trenutnem samem*. »Vzdrževani« trenutek naenkrat postane »nevzdrževan«, sploh preneha biti »trenutek« in potem postane notranje vse bolj zmedeno *nevzdrževano upričujočevanje*.

16 V takem upričujočevanju pa »*primarno* temelji *zapadanje* priskrbljenemu priročnemu in navzočemu«. ⁴⁷ To pa tudi pomeni, da v njem temelji prav tako nesamolastna prihodnost, predvsem pa *sčakovanje*, *Gewärtigen*, ki vleče k sebi, pa tudi nesamolastna bivšost, predvsem vse zastirajoča pozabljenost. *Strah, pričakovanje, upanje, željenje, siljenje in priganjanje k, pozabljanje* kot tudi *spominjanje* – vse to ni nič drugega kot različni načini prikazovanja enega in istega *nevzdrževanega upričujočevanja*.

Iz obširnih prikazov v *Biti in času*, ki se nanašajo na to problematiko, ni

⁴⁵ »Alles Erwarten versteht und »hat« sein Mögliches daraufhin, ob und wann und wie es wohl wirklich vorhanden sein wird. Das Erwarten ist nicht nur gelegentlich ein Wegsehen vom Möglichen auf seine mögliche Verwirklichung, sondern wesentlich ein *Warten auf diese*. Auch im Erwarten liegt ein Abspringen vom Möglichen und Fußfassen im Wirklichen, dafür das Erwartete erwartet ist. Vom Wirklichen aus und auf es zu wird das Mögliche in das Wirkliche erwartungsmäßig hereingezogen.« SuZ, 262. str., Bič, 53. §, 357. str.

⁴⁶ »Furcht ist an die 'Welt' verfallene, uncigentliche und ihr selbst als solche verborgene Angst.« SuZ, 189. str., Bič, 40. §., 262. str.

⁴⁷ »... in dem das *Verfallen* an das besorgte Zuhandene und Vorhandene *primär* gründet,« SuZ, 328. str., Bič, 65. §., 446. str.

posebej težko obnoviti, kako na koncu tudi celota domačno-pomirjene biti-v-svetu tubiti brez ostanka temelji ravno na tem vse-obvladujočem nevzdrževanem, »pozabljač-upričujočevalnem sčakanju«. ⁴⁸ Med drugim je to v *Biti in času* še izrecno poudarjeno: »Sčakujoč-obdržujoče upričujočevanje konstituira domačnost, v skladu s katero se tubit kot bit-z-drugimi 'znajdeva' v javnem okolnem svetu.« ⁴⁹

Da pa tudi *zvedavost, Neugier* – »odlikovana bitna tendenca tubiti, v skladu s katero tubit priskrbuje zmožnost videnja« ⁵⁰ v *Biti in času* brez dvoma igra ključno vlogo pri razumevanju te celotne in v sebi »ujasnjene« in »pregledne« *razklenjenosti* – na sebi ni nič drugega kakor tendenčno neskončno stopnjevanje istega nevzdrževanega upričujočevanja, ki postopoma postane »vse bolj prepuščeno samemu sebi«, ⁵¹ »vse bolj se zapleta v samo sebe«. ⁵² V tem je prav gotovo eden izmed najpomembnejših in najdaljnosežnejših vpogledov celotne knjige. Tudi poznejše določitve bistva tehnike kot »postavja« imajo, naj to zgolj omenimo, svoj izvor prav tukaj.

Za nas ostajajo še vedno odločilna naslednja vprašanja: *Od kod* sploh prihajata ta zagonetni obrat in preobrazba? Ali sta konec koncev nujna ali pa sta nekako *svobodna* [frei]? In kakšna bi potem bila, kako naj bi jo sploh zajeli, ta *končna* svoboda, ki jo Heidegger tu, v *Biti in času*, omeni zgolj obrobno, ⁵³ kot zagonetno soigro premoči in nemoči?

Taka vprašanja pa nas, skupaj s Heideggrom, poženejo prek meja horizonta *Biti in časa*. Obravnava v *sebi končne prostote* je pridržana vprašanju, ki se je spustilo v *obrat* in ki sebe izkuša kot to, kar pripada temu *obratu*.

Prevedel Aleš Košar

⁴⁸ »... vergesend-gegenwärtigende Gewärtigen« SuZ, 338. str., Bič, 68. §. 461. str.

⁴⁹ »Das gewärtigend-behaltene Gegenwärtigen konstituiert die Vertrautheit, gemäß der sich das Dasein als Miteinandersein in der öffentlichen Umwelt 'auskennt'«. SuZ, 354. str., prim. Bič, 69. §, str. 480.

⁵⁰ »... ausgezeichnete Seinstendenz des Daseins, gemäß der es ein Sehnenkönen besorgt«, SuZ, 346. str., Bič, 68. §., 470. str.

⁵¹ »mehr und mehr ihm selbst überlassen«, SuZ, 347. str., Bič, 471. str.

⁵² »sich in sich selbst verfangenden«. *Ibid.*

⁵³ Prim. SuZ, 384. str., isl., Bič, 74. §, 517. str. isl.